

Y TẾ PHƯƠNG TÂY Ở LONG XUYÊN ĐẦU THẾ KỶ XX

Bùi Thị Hà⁽¹⁾

(1) Viện Sử học - Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam

Ngày nhận bài 20/2/24; Chấp nhận đăng 6/4/25

Liên hệ email: habuivsh@gmail.com

Tóm tắt

Vào đầu thế kỷ XX, phục vụ quá trình khai thác và bóc lột thuộc địa, chính quyền Pháp đã lập ra hệ thống các cơ sở y tế dân sự ở Nam Kỳ. Bên cạnh các cơ sở y tế chủ lực ở Sài Gòn - Chợ Lớn, chính quyền Pháp từng bước xây dựng, mở rộng các cơ sở y tế phương Tây ở các tỉnh Nam Kỳ, tiến tới các vùng ở Tứ giác Long Xuyên. Từ đây, một số bệnh viện, nhà hộ sinh, trạm y tế, phòng phát thuốc... đã được ra đời và hoạt động ở tỉnh Long Xuyên. Những cơ sở y tế này dù mới ở quy mô nhỏ lẻ nhưng cũng bắt đầu tham gia vào hoạt động khám chữa bệnh và phòng dịch cho chính quyền Pháp và một bộ phận người dân Long Xuyên đầu thế kỷ XX.

Từ khóa: Long Xuyên, Nam Kỳ, y tế phương Tây

Abstract

WESTERN MEDICINE IN LONG XUYEN EARLY TWENTIETH CENTURY

In the early twentieth century, to serve the goal of colonial exploitation, the French government established a system of civil medical facilities in Cochinchina. In addition to the main medical facilities in Saigon - Cho Lon, the French government gradually built and expanded Western medical facilities in Cochinchina provinces, moving towards areas in the Long Xuyen Quadrangle. As a result, a number of hospitals, maternity homes, medical stations, medicine dispensing rooms, etc. were established and operated in Long Xuyen province. Although these medical facilities were only on a small scale, they also began to participate in medical examination and treatment and epidemic prevention activities for the French government and a part of the population in Long Xuyen in the early twentieth century.

1. Giới thiệu

Vào giữa thế kỷ XIX, cùng với quá trình xâm lược và bình định về quân sự, thực dân Pháp đã hình thành một mạng lưới các cơ sở quân y ở Nam Kỳ. Mạng lưới này gồm các trạm cứu thương, bệnh xá, bệnh viện quân sự, cùng sự tham gia phục vụ của đội ngũ các bác sĩ, dược sĩ quân y Pháp và một bộ phận các đồng nữ tu quốc tế... Hoạt động của các cơ sở y tế này trước hết là hướng tới nhiệm vụ quân sự khi giải quyết công tác cứu thương, điều trị phục hồi sức khỏe và chữa bệnh, đặc biệt là các bệnh nhiệt đới, bệnh xã hội cho binh lính, sĩ quan Pháp, sau đó là từng bước tiếp nhận một bộ phận dân chúng bản xứ đến đây khám và điều trị. Những cơ sở y tế quân sự cũng đồng thời là những cơ sở y tế phương Tây đầu tiên được thiết lập ở Nam Kỳ (Việt Nam).

2. Mục tiêu và phương pháp nghiên cứu

Từ trước tới nay, không có nhiều công trình nghiên cứu về chủ đề y tế phương Tây ở Long Xuyên thời thuộc Pháp. Vì vậy, tác giả mong muốn thông qua việc thu thập và phân tích một số nghiên cứu bằng tiếng Pháp để phác thảo một bức tranh toàn cảnh, khái quát về quá trình hình thành, hoạt động của các cơ sở y tế phương Tây ở Long Xuyên thời Pháp thuộc trên các khía cạnh: vốn đầu tư, nhân sự, sự ra đời các cơ sở khám chữa bệnh, phòng dịch, kết quả khám chữa bệnh tại một số cơ sở y tế... Từ đó bước đầu đưa ra một số nhận định về sự phát triển của y tế phương Tây ở Long Xuyên đầu thế kỷ XX.

Khi tìm hiểu chủ đề này, chúng tôi đã dựa trên những nhóm công trình nghiên cứu đã được công bố như sau:

Nhóm 1: *Những nghiên cứu về Nam Kỳ và Long Xuyên* (như: 1/Société des études Indochinoise. 1931. La Cochinchine. P.Gastaldy-Éditeur Saigon; 2/Victor Duvernoy. 1924. Monographie de la province de Longxuyen (Cochinchine). Hanoi: Imprimerie d'Extrême-Orient)...

Nhóm 2: *Những nghiên cứu về y tế phương Tây hoặc có đề cập đến y tế phương Tây ở Long Xuyên* (như: 1/Clavel. 1908. L'Assistance médicale indigène en Indo-Chine organisation et fonctionnement. Paris: Augustin Challamel Éditeur, Librairie Maritime et Coloniale; 2/Gouvernement général de l'Indochine. 1911. Fonctionnement du service de l'assistance médicale en Indochine. Paris: Émile Larose, Libraire-Éditeur; 3/La Dépêche coloniale illustrée, 15 décembre 1905, N0 23; 4/Annuaire général de l'Indochine. 1925)... Tuy nhiên trong những nghiên cứu này, quá trình du nhập, hoạt động của y tế phương Tây ở tỉnh Long Xuyên mới chỉ được thể hiện qua các thông tin về sự ra đời và hoạt động của một số bệnh viện, phòng khám, phòng phát thuốc từ cuối thế kỷ XIX đến những năm đầu thế kỷ XX. Các thông tin về số người được khám chữa và phòng bệnh khá ít ỏi. Phương pháp được áp dụng để nghiên cứu về chủ đề y tế phương Tây ở Long Xuyên thời kỳ này là phương pháp sử học để thấy được quá trình, diễn tiến của sự hình thành, hoạt động các cơ sở khám chữa bệnh, phòng dịch ở nơi đây.

3. Y tế phương Tây hình thành và phát triển ở Long Xuyên đầu thế kỷ XX

3.1. Một vài nét về y tế phương Tây ở Nam Kỳ

Các cơ sở y tế phương Tây ở Long Xuyên được hình thành trong bối cảnh chính quyền Pháp du nhập và phát triển loại hình y tế này ở Nam Kỳ cuối thế kỷ XIX. Theo đó, trạm cứu thương di động, bệnh xá quân sự là những loại hình cơ sở quân y được quân đội Pháp thành lập sớm nhất ở Nam Kỳ. Những trạm cứu thương di động ra đời sớm nhất tại Chợ Quán, Biên Hòa, Mỹ Tho vào năm 1859. Năm 1859, một bệnh xá quân đội đồn trú Sài Gòn được xây dựng tại khu doanh trại quân đội của Thành Gia Định cũ, sau này được xây lại và gọi là thành Martin des Pallières⁽¹⁾. Ngay sau đó, Nam Kỳ đã có các bệnh xá quân đội ở Mỹ Tho (1861), Biên Hòa (1862), Bà Rịa (1862), Vĩnh Long (1868), Châu Đốc (1877). Các chỉ huy quân đội Pháp đã sớm thiết lập các bệnh viện quân sự ở Nam Kỳ như Bệnh viện Hải quân Grall Sài Gòn⁽¹⁾.

Song song với sự thành lập của các cơ sở y tế thế tục là sự xuất hiện của các cơ sở y tế thần tục, được Giáo hội và Chính quyền thuộc địa bảo trợ. Đó là những bệnh viện, phòng khám, trại cứu tế, trại trẻ mồ côi... do các nữ tu - y tá các dòng Chị em Mến Thánh Giá (Amantes de la Croix) và dòng Thánh Phaolô thành Chartres (Saint Paul de Chartres) sáng lập. Năm 1862, Đức giám mục Lefèbvre lập một bệnh viện chữa bệnh cho người

nghèo ở Chợ Quán, dựa trên kinh phí quyền góp của những người Việt giàu có. Các nữ tu dòng Thánh Phaolô cũng đã sáng lập nhiều cơ sở y tế ở Nam Kỳ như các bệnh viện ở Thị Nghè-Gia Định (1876), Vĩnh Long (1877), Sóc Trăng (1887), Gò Công (1892), Sa Đéc (1895), Châu Đốc (1896), Bến Tre (1898)...

Năm 1920, Nam Kỳ đã thiết lập được 191 cơ sở y tế phương Tây. Tính đến ngày 1-1-1930, số lượng các cơ sở này ở Nam Kỳ lên tới 232, gồm 21 bệnh viện lớn, 41 bệnh xá-nhà hộ sinh, 21 phòng khám, 25 nhà hộ sinh độc lập, 124 trạm đỡ đẻ di động (Société des études Indochinoise, 1931).

3.2. Y tế phương Tây được hình thành ở Long Xuyên

Theo Victor Duvernoy, vào đầu thế kỷ XX, giới hạn địa lý của tỉnh Long Xuyên là: Phía Bắc và phía Tây giáp tỉnh Châu Đốc, phía Nam giáp tỉnh Rạch Giá và Cần Thơ, phía Đông giáp tỉnh Sa Đéc và Tân An. Tổng diện tích gồm 261.090ha, trong đó có 120.431,97ha trồng lúa, 6.951,38ha đất thổ cư và trồng các loại cây khác, 133.706,65ha đất bỏ hoang (Victor Duvernoy, 1924). Là một tỉnh ở miền Tây Nam Kỳ với địa thế cách xa Sài Gòn-Chợ Lớn, Long Xuyên ít được chính quyền thuộc địa Nam Kỳ quan tâm đầu tư về y tế. Sự ít đầu tư này được thể hiện trong suốt một quá trình dài thực dân Pháp cai trị Long Xuyên, trên các phương diện từ vốn đầu tư, nhân sự, cơ sở y tế...

Cơ quan quản lý, vốn đầu tư

Vào đầu thế kỷ XX, quản lý hoạt động cứu trợ y tế ở mỗi tỉnh Nam Kỳ là Ban giám đốc cấp xứ của Cơ quan Hỗ trợ y tế (do Phó Giám đốc Sở y tế Nam Kỳ phụ trách), cấp tỉnh là trạm cứu trợ y tế. Trạm cứu trợ này được đặt ở tỉnh lỵ, được phụ trách bởi một bác sĩ dân sự của Cơ quan Hỗ trợ y tế hoặc một bác sĩ quân y ngoại ngạch. Các trạm cứu trợ y tế này được miêu tả là “lớn nhỏ không đều nhau, phụ thuộc vào sự giàu có của từng tỉnh hoặc sự đóng góp nhiều hay ít của dân chúng bản xứ”. Trạm cứu trợ y tế ở Long Xuyên được phụ trách bởi một bác sĩ chuyên trách (Gouvernement général de l’Indochine, 1911).

Bắt đầu từ năm 1902, ngân sách của Hội đồng hàng tỉnh đã được dành cho việc xây dựng các bệnh viện, chi phí điều trị, trợ cấp cho các hoạt động từ thiện, mua sắm thuốc và vật tư y tế... Đầu tư cho y tế ở Nam Kỳ cũng theo đó lần lượt tăng lên, từ 52.000 đồng Đông Dương (1903) lên tới 114.000 đồng Đông Dương (1904) và 124.000 đồng Đông Dương (1905) (*La Dépêche coloniale illustrée*, 1905). Ở Long Xuyên, vào những năm đầu thế kỷ XX, một khoản trợ cấp thường niên là 600 đồng Đông Dương từ phía tỉnh để dành cho hoạt động của bệnh viện Cù Lao Giêng. Ngoài ra, có một khoản là 1.200 đồng Đông Dương được dành cho các trạm y tế trong tỉnh cho các vấn đề về thuốc men, trả lương cho y tá...(Clavel, 1908).

Cơ sở y tế

Bệnh xá, phòng phát thuốc, phòng sơ cứu: Vào đầu thế kỷ XX, ở Long Xuyên mới chỉ ghi nhận sự xuất hiện của một số cơ sở y tế nhỏ lẻ, phục vụ cho cả đối tượng quân sự và dân sự. Trong đó, có một căn phòng nhỏ dành cho bệnh xá và phòng phát thuốc (bên cạnh trại lính bảo an) phục vụ cho sự khám bệnh của người bản xứ, lính bảo an và gái mại dâm (Clavel, 1908). Ở bộ phận quân sự của đại đội 12 thuộc tiểu đoàn 2 người Annam thường có một căn phòng nhỏ, thăm khám bệnh, sơ cứu một cách rất sơ sài. Phần lớn bệnh nhân ở đây được sơ cứu, rồi vận chuyển đi Sài Gòn hoặc Mỹ Tho để điều trị (Clavel, 1908).

Sau này, trước nhu cầu khám chữa bệnh ngày càng tăng lên, chính quyền thực dân Pháp đã cho lập ra ở Long Xuyên một số cơ sở y tế với quy mô và tính chất lớn hơn như bệnh viện tỉnh lỵ, nhà hộ sinh ở Thốt Nốt, nhà hộ sinh và trạm y tế ở Chợ Mới, bệnh viện bản xứ Cù Lao Giêng, cơ sở Tây được...

Bệnh viện tinh ly: Cơ sở này được xây dựng trên khu đất chính quyền tỉnh được hiến tặng bởi ông Liêu-sanh-Hau, người nhập quốc tịch Pháp, nguyên cố vấn Hội đồng thuộc địa và ông Ngô Văn Nhung, nguyên chánh tổng Tổng Đình – Phước⁽¹⁾. Vào năm 1907, nó chỉ bao gồm một tòa nhà xây và một phòng dành cho phụ nữ. Vào năm 1910, một tòa nhà được sửa sang dành cho nam giới, một căn nhà dành cho bác sĩ, một dành cho các nữ tu y tá, 5 dành cho các y tá nam, một nhà tranh cho những người bị cách ly, một nhà hộ sinh và những khu phụ khác. Sau đó, người ta xây một tòa nhà dành cho người bị sốt, một nhà hộ sinh phải trả tiền, một nhà xác và một kho đồ khăn vải (Victor Duvernoy, 1924).

Ảnh 1. Bệnh viện tinh ly Long Xuyên (bên trong)

Nguồn: Victor Duvernoy (1924), *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*, Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi.

Nhà hộ sinh Thốt Nốt: Ngày 15-9-1910, nhà hộ sinh được thành lập ở Thốt Nốt (một trung tâm thương mại lớn), trên cơ sở sự giúp đỡ và quyên góp của các thân hào. Một bà đỡ sẽ thường trực ở cơ sở y tế này. Hàng tuần, vào mỗi sáng thứ 3, một bác sĩ của tỉnh sẽ đi thăm cơ sở này và khám bệnh cho dân chúng.

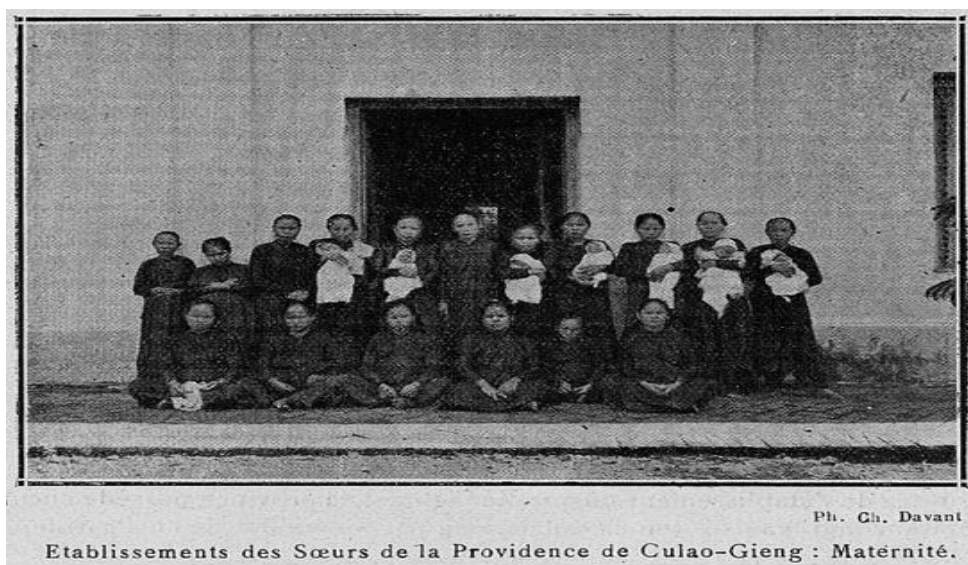
Nhà hộ sinh và trạm y tế Chợ Mới: Vào năm 1917, một nhà hộ sinh được xây dựng ở Chợ Mới, gồm 12 giường và một bà đỡ phụ trách cơ sở này. Một trạm y tế được xây dựng vào năm 1922 và bắt đầu đi vào hoạt động vào ngày 10-3-1923. Trạm y tế này là một tòa nhà rộng 106m², gồm 1 phòng băng bó, một phòng ở dành cho 1 y tá nam và một phòng bệnh chung gồm 8 giường bệnh. Trạm y tế này do 2 y tá nam phụ trách và đến tháng 11-1923 thì bổ nhiệm thêm một trợ lý bác sĩ.

Ảnh 2. Trạm y tế Chợ Mới

Nguồn: Victor Duvernoy (1924), *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*, Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi..

Bệnh viện bản xứ Cù Lao Giêng: Ngoài cơ sở khám chữa bệnh chính, tỉnh Long Xuyên còn có một bệnh viện ở Cù Lao Giêng do các nữ tu phụ trách và được sự trợ cấp của ngân sách cấp tỉnh. Bệnh viện này mở rộng sự tiếp nhận bệnh nhân là những người dân sống ở đảo Cù Lao Giêng và các tổng Định Hòa, Phong Thanh Thượng bên sông Tiền và những nơi cách xa tỉnh lỵ (Victor Duvernoy, 1924). Bệnh viện này được gọi là bệnh viện bản xứ, tiếp nhận tất cả các loại bệnh nhân, không phân biệt đức tin. Trong bệnh viện có một nhà hộ sinh. Vào thời điểm năm 1905, các nữ tu của bệnh viện này cũng phụ trách trong đó một cô nhi viện gồm 600 trẻ em nam và nữ (*La Dépêche coloniale illustrée*, 1905). “Giáo hội có ở Cù Lao Giêng một bệnh viện 50 giường với một nhà hộ sinh và một nhà trẻ gồm 600 học sinh nội trú cả nam và nữ. Mọi bệnh nhân được tiếp nhận vào đây không phân biệt đức tin và được chăm sóc bởi các nữ tu. Cơ sở y tế này, theo nhu cầu, được đảm bảo, phụ trách bởi một bác sĩ ở Cần Thơ” (Clavel, 1908).

Ảnh 3. Nhà hộ sinh trong bệnh viện bản xứ Cù Lao Giêng.

Nguồn: Victor Duvernoy (1924), *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*, Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi

Cơ sở Tây dược: Vào đầu thế kỷ XX, Long Xuyên đã có một cơ sở Tây dược ở tỉnh lỵ, cung cấp thuốc miễn phí cho người dân bản xứ. Một y tá nam (được trả lương bởi ngân sách địa phương), hàng ngày đi chăm sóc và băng bó cho những người bị thương (*La Dépêche coloniale illustrée*, 1905).

Nhân sự

Vào cuối thế kỷ XIX, cơ sở y tế ở Long Xuyên không có nhân sự cơ hữu tại chỗ. Từ tháng 7 năm 1889, hoạt động y tế ở Long Xuyên được đảm bảo bởi một bác sĩ thường trú ở Cần Thơ. Dù đã rất cố gắng để xin một bác sĩ cơ hữu, làm việc thường trực ở tỉnh, nhưng Long Xuyên vẫn không đạt được yêu cầu này. “Tỉnh Long Xuyên không thấy được kết quả những nỗ lực không ngừng nghỉ mà mỗi năm tỉnh đã thực hiện để xin được một bác sĩ cho trạm cố định”. Theo phân công của chính quyền Nam Kỳ, trong 1 tháng, vị bác sĩ thường trú ở Cần Thơ sẽ đi 2 lần tới Long Xuyên để thăm khám, tư vấn y tế cho những người Âu sống ở đây, ngoài ra vị bác sĩ này còn đưa ra những yêu cầu mang tính mệnh lệnh hành chính đối với các trường hợp khẩn cấp, cấp cứu. Hành trình từ Cần Thơ sang Long Xuyên thường kéo dài từ 4-5 giờ đồng hồ, vị bác sĩ này thường di chuyển bằng các tàu thủy cỡ lớn hoặc các tàu xà lúp của người Hoa (Clavel, 1908).

Vào đầu thế kỷ XX, dù ngân sách chung chi cho y tế có xu hướng tăng lên và y tế cũng bắt đầu được quan tâm hơn trước. Tuy vậy, nhân sự y tế ở Long Xuyên vẫn còn khá ít ỏi, gồm 1 y tá nam người Việt, nguyên là y tá quân y, 2 nhân viên chũng ngừa của trường y Chợ Quán và 2 bà đỡ của trường y Chợ Lớn (Clavel, 1908). “Tỉnh Long Xuyên luôn là nơi không có được những ưu ái dưới các báo cáo về cứu trợ y tế của nhà nước. Quả là vậy, trạm y tế trong thời gian dài thường không có các bác sĩ, trước năm 1907, bác sĩ sẽ đến thăm bệnh 2 lần/1 tháng. Vào thời kỳ này, kế toán thanh tra sẽ chịu trách nhiệm phụ trách dược và y tá bản xứ, được tuyển dụng trên vị trí, đảm bảo một cơ sở bệnh xá được thiết lập trong một tòa nhà hiện nay thuộc quản lý của Sở Công chính. Hai lần trong một năm, người dân được thăm khám bởi bác sĩ-chũng ngừa” (Victor Duvernoy, 1924). Vào năm 1907, lần đầu tiên, một bác sĩ được điều động cho tỉnh Long Xuyên.

Cho đến những năm 20 của thế kỷ XX, chính quyền Pháp bắt đầu quan tâm mở mang các cơ sở y tế ở các tỉnh miền Tây xa xôi, do đó, số lượng nhân viên y tế trong các cơ sở Tây y ở Long Xuyên đã nhiều hơn trước. Nhân sự gồm cả người Âu và người bản xứ, gồm bác sĩ, y tá, trợ lý bác sĩ, bà đỡ, nhân viên hành chính trong ngành y tế... Nhân sự người Âu của bệnh viện tỉnh lỵ gồm một bác sĩ và 2 nữ tu y tá; nhân sự bản xứ gồm 1 trợ lý bác sĩ, 04 y tá nam, 2 trợ lý y tá nam, 3 bà đỡ, 2 trợ lý y tá nữ, một thư ký, một người chạy giấy tờ, 5 người nam giới lao động chân tay và 6 người phụ nữ lao động chân tay (Victor Duvernoy, 1924). Các bà đỡ ngoài việc đảm bảo cho cơ sở hộ sinh của bệnh viện tỉnh lỵ, ở Thốt Nốt, ở Chợ Mới, thì mỗi người còn phải phụ trách đỡ đẻ cho một trong 9 làng sau: Bình-ninh (Lấp Vò), Bình Phước Xuân, Định Yên, Long Điền (Chợ Thủ), Mỹ Luông, Tân Phú, Thoại Sơn (Núi Sập), Thới Thuận, Vĩnh Hanh (Victor Duvernoy, 1924).

Trong các cơ sở y tế phương Tây ở Long Xuyên đầu thế kỷ XX, người Âu giữ các vị trí lãnh đạo, chỉ đạo hoạt động chung của các cơ sở, ban đầu được cử từ Cần Thơ sang, sau này có các nhân sự cơ hữu tại chỗ. Người bản xứ làm phụ tá, hỗ trợ cho người Âu trong các hoạt động chuyên môn, hoặc làm các công việc thông thường. Những nhân viên y tế người bản xứ phần lớn được đào tạo tại các trường y ở Chợ Lớn và Chợ Quán....

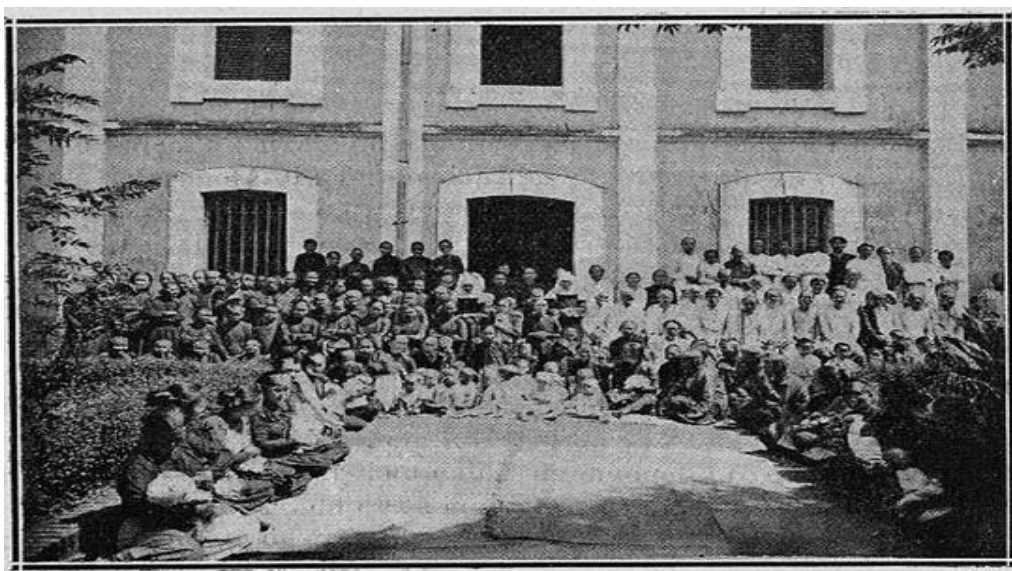
Ảnh 4. Bệnh viện tỉnh lỵ (lối vào, bên trái, chỗ ở của bác sĩ).

Nguồn: Victor Duvernoy (1924), *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*, Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi.

Theo nghị định ngày 28-2-1923, nhân sự quản lý y tế của tỉnh Long Xuyên gồm: ông Marsal (Jean-Joseph-François), bác sĩ hạng 5 của Cơ quan Hỗ trợ y tế là phụ trách y tế của tỉnh; ông Nguyễn-van-Dinh, bác sĩ trợ lý hạng 4 (Chợ Mới), ông Nguyễn-van-Hoat, bác sĩ trợ lý hạng 5 (tỉnh lỵ), 06 y tá nam bản xứ của Cơ quan Hỗ trợ y tế, 15 bà đỡ bản xứ của Cơ quan Hỗ trợ y tế (*Annuaire général de l'Indochine*, 1925).

Kết quả khám chữa bệnh

Vào năm 1922, số người nhập viện vào bệnh viện tỉnh lỵ Long Xuyên tăng lên tới 2.299 người, trong đó số ngày chữa bệnh là 35.864 ngày, số lượt được khám là 22.692 và số lượt yêu cầu khám là 45.671. Trung bình mỗi tháng có 30 sản phụ đến sinh nở tại nhà hộ sinh của bệnh viện tỉnh lỵ (Victor Duvernoy, 1924). Bên cạnh việc thống kê số lượng người khám và chữa bệnh, các bác sĩ Pháp cũng đồng thời tiến hành những nghiên cứu về thời tiết, khí hậu và đặc tính bệnh học ở khu vực này. Bác sĩ Clavel cho biết: Khí hậu của Long Xuyên có nhiều điểm tương đồng với Cần Thơ. Nằm bên bờ sông Bassac, Long Xuyên cũng được hưởng những làn gió nhẹ; ở đây một năm thường chia thành 2 mùa là mùa khô và mùa mưa, phù hợp với gió mùa Đông Bắc và Tây Nam. Tình trạng sức khỏe của dân chúng trong năm (1907 hoặc 1908 - Bùi Thị Hà chú thích) được duy trì tốt, một trận dịch duy nhất được phát hiện là bởi một vài ca bệnh quai bị lạnh tính, trong trại lính (Clavel, 1908).

Ảnh 5. Bệnh viện Cù Lao Giêng, nhóm bệnh nhân nhập viện

Nguồn: Victor Duvernoy (1924), *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*, Imprimerie d'Extrême-Orient, Hanoi.

4. Kết luận

Vào đầu thế kỷ XX, với mục tiêu phát triển y tế phục vụ nhân công cho khai thác thuộc địa và nhân sự cho bộ máy hành chính, ngoài đô thị Sài Gòn - Chợ Lớn, thực dân Pháp đã chủ trương mở rộng các cơ sở và dịch vụ y tế ra phạm vi các tỉnh miền Tây Nam Kỳ. Trong phát triển y tế nói riêng và cơ sở hạ tầng nói chung, vị trí địa lý có ảnh hưởng quan trọng, quyết định đến hoạt động đầu tư vốn, đào tạo nhân sự và xây dựng các cơ sở y tế. Vì vậy, với vị trí địa lý không thuận lợi, cách xa các khu vực trung tâm, vào đầu thế kỷ XX, Long Xuyên đã trở thành “vùng trũng” y tế trong tứ giác Long Xuyên, với sự thiếu thốn về cơ sở vật chất và nhân sự cơ hữu tại chỗ.

Mặc dù vậy, y tế phương Tây đầu thế kỷ XX vẫn từng bước chậm chạp bám chặt vào tứ giác Long Xuyên để phát huy lợi thế một nền y học mới trong công cuộc chăm sóc sức khỏe và phòng bệnh cho cộng đồng xã hội nơi đây. Những số liệu thống kê của chính quyền Pháp tuy ít ỏi, nhưng cũng đã cho thấy số lượng người yêu cầu khám, người được khám, số lượng người nhập viện điều trị và khám chữa bệnh ở bệnh viện tỉnh lỵ Long Xuyên. Bên cạnh bệnh viện tỉnh lỵ, chính quyền Pháp còn cho thành lập một số loại hình cơ sở y tế khác như nhà hộ sinh, trạm y tế, bệnh viện bản xứ, một phòng phát thuốc nhỏ... phục vụ các nhu cầu khác nhau trong khám chữa bệnh và phòng dịch của khu vực này.

Chú thích

- (1) Theo tên của vị tướng Pháp Charles Gabriel Félicité Martin des Pallières (1823-1876), người Sài Gòn quen gọi là thành Ông Dèm hay trại Ông Dèm.
- (2) Nay là Bệnh viện Nhi đồng II Thành phố Hồ Chí Minh.
- (3) Một số tên người và tên địa danh được chúng tôi ghi nguyên văn như trong bản gốc tiếng Pháp.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] *Annuaire général de l'Indochine* (1925).
- [2] Clavel (1908). *L'Assistance médicale indigène en Indo-Chine organisation et fonctionnement*. Paris: Augustin Challamel Éditeur, Librairie Maritime et Coloniale.
- [3] Victor Duvernoy (1924). *Monographie de la province de Longxuyên (Cochinchine)*. Hanoi: Imprimerie d'Extrême-Orient.
- [4] Gouvernement général de l'Indochine (1911). *Fonctionnement du service de l'assistance médicale en Indochine*. Paris: Émile Larose, Libraire-Éditeur.
- [5] *La Dépêche coloniale illustrée* (15 décembre 1905), N° 23.
- [6] Société des études Indochinoise (1931). *La Cochinchine*. P.Gastaldy - Éditeur Saigon.
- [7] Yves Firame (2015). Renaissance de l'hôpital Grall de Saigon: Hôpital pédiatrique N° 2 de Hồ Chí Minh - ville dans *France - Vietnam - quatre siècles de relations*. Paris.